

KÖRDUMAN'DA YAREN HUKUKU

Fatmanur Akyol*

Özet: Körduman, Kemal Tahir'in Çankırı hapisanesinde kaldığı yıllarda yöreden etkilenerek yazdığı realist romanlardandır. Romanda köydeki güven ortamının yokluğundan bahsedilmektedir. Özellikle kadınlar ve kadınların namusları konusunda inanılmaz ölçüde büyük bir problem vardır. Ancak bunun önüne geçen bir sistem de mevcuttur. Bu da Çankırı ve çevresinde görülen ve hâlâ uygulanan yâran sistemidir. Yâran ocağında, bir büyük başağa ve bir de küçük başağa başkanlığında köyün erkekleri toplanır. Toplanma, romandaki köyde yılda bir kez gerçekleştirilir. Burada borçlulara yardım edilir, köyün sorunları üzerinde konuşulur. Suçu sabit bulunanlar ise affedilinceye kadar ocağa alınmazlar. Herkesin fikrini söyleme hakkının olması, katılımcı demokrasi anlayışının bir prototipidir. Son söz büyük baş ağadan çıksa da, o da genel olarak kabul gören fikre paralel bir karar verir. Ancak mahkeme görevini gördüğü de söylenemez. Muhtardan ve dört kişiden oluşan heyet iddiaları inceler, her iki tarafı da dinler, aralarında bir değerlendirme yapar ve nihayetinde bu heyet kişinin suçlu olup olmadığına karar verir. Eğer kişi suçlu bulunursa şehre götürülerek adliyeye teslim edilir. Gerçekçi bir anlayışla yazılan bu roman, Orta Anadolu köylerindeki hukuk sisteminin nasıl olduğunu anlamak için önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Kemal Tahir, Körduman, Yaren, Çankırı

* Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

KÖRDUMAN'DA YAREN HUKUKU

Yâran, belli ihtiyaçları karşılamak üzere kurulan Ahilik teşkilatının Çankırı'da maske değiştirmiş halidir. Orhan Özkan'a göre Ahilik sistemi esnaflar arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak olan ana fonksiyonunun yanında, iş ve ticaret ahlakını koruma özelliğini devam ettirerek usta, kalfa ve çırak yetiştiren, yetiştirenlere de işyeri açan kurumlar olma özelliğini devam ettirmenin yanında geceleri de sohbet, yani yâran meclisi toplantılarıyla mensuplarının her sorunuyla ilgilenen bir kurum haline dönüşmüştür. ¹

Yâran Meclisi, şehir yerlerinde esnaflardan, köylerde ise köy halkından meydana gelip üyelerinin maddi sıkıntılarıyla ilgilenmenin yanında şehirlerde esnaflar arasında ürünlerin mevcut kalitesini koruma gayesi de taşır. Haksız rekabetten doğabilecek üretici mağduriyetini ve üreticilerin aralarında anlaşmaları sonucu tüketicilere fahiş fiyattan ürün sunulmasıyla yaşanacak tüketici mağduriyetini gidermeyi de amaçları arasına almıştır. Alınacak kararlara uymayıp da müşteriye dolandırma yoluna giden yâranlara karşı ise ocaktan atılma, pabucunu dama atma gibi uygulamalar geliştirilmiştir. Yâran ocağından atılmanın bir nevi aforoz olmasının yanı sıra, pabucunun dama atılması da o kişinin güvenilir olmadığını sembolü haline gelmiştir.

Uzun köy gecelerinde köy ocağında toplanan yâran meclisinde ise köy halkının ortak sorunları konuşulmakta, imece usulü yapılacak işler planlanmakta, dargınlar, küskünler barıştırılmakta, anlaşmazlıklar ara yol bulunarak giderilmeye çalışılmaktadır. Böylece hem ihtilafların giderilmesi hem de alınan kararların tüm köy halkını fert fert bağlaması günümüz sistemiyle elbette kıyaslanamasa da nüfus açısından az bir toplumda uygulanabilen bir hukuk sisteminin oluştuğunu göstermektedir.

İhtilafların giderilmesi usulü ise incelenmesi gereken ayrı bir konudur. Öncelikle o günkü yâran meclisine misafir olarak katılan varsa onların ayrılması

¹ Özkan, 2002:23

beklenir. Tüm misafirler gidince kapılar kapanır. Yârana başkanlık eden başağa, çavuşa “*yolumuz yolsuzumuz var mı?*” diye sorar, çavuş da başağanın önüne kırmızı minderi serer. Yârandan şikâyetçi olan diğer yâran, kırmızı mindere iki dizüstü oturarak “*Baş ağam, ben şu yâran ağadan şikâyetçiyim.*” diyerek şikâyette bulunur. Hakkında şikâyet bulunan yâran ağa dışarı çıkar, şikâyetçi yâran tarafından “*Baş ağam, bu yâran ağa beni kız kardeşinin düğününe davet etmedi.*” gibi şikâyetler başağaya söylenir, sonra dışarıdaki hakkında şikâyet bulunan yâran çağırılır. O da kırmızı mindere iki dizüstü oturarak selam verir. Küçük başağa, “*Yâran ağa, şu yâran ağa sizden şu konuda şikâyetçidir. Ne diyorsunuz?*” dediğinde yâran “*Baş ağam, yolumla yoldayım.*” Yani “*Cezama razıyım.*” der. Küçük başağa verilecek cezayı söylediğinde yâran avukatı olan reis “*Baş ağam ceza fazla oldu, uygun görürseniz, yâran ağanın cezası o kadar değil de şu kadar olsun.*” der ki buna da genellikle ceza alacak yârının maddi durumuna göre karar verilir. Son olarak da netice büyük başağaya sorulup o da “*Yâran ağa şu cezayı yerine getirsin*” dediğinde tartışmasız mahkeme sona erer.²

Uygulanan bu sistemin günümüz mahkeme sistemine ne denli benzediği açıkça görülmektedir. Yâranlardan reis avukatlığı üstlenirken, küçük başağaya savcılık görevi verilmiştir ve elbette ki büyük başağa da yargıç rolünü üstlenmiştir. Böylece anlaşmazlıklarını kendi aralarında çözebilen bir toplumda ilçedeki adliyeye gitme oranı da bir hayli düşüktür. Bu durum hem yargının işgücünü azaltmakta hem de ihtilafların daha kısa bir sürede çözüme ulaşmasını sağlamaktadır. Lakin bu durumda da verilen cezaların ne kadar âdil olduğu ve özellikle hukukîlik ilkesinin karşıtı olan keyfiliğe ne kadar müsait olduğu tartışmalıdır.

Kemal Tahir’in 1938 senesinde “*Nazım Hikmet’in Yavuz zırhlısında isyan çıkartmaya teşebbüs ettiği*” iddiasıyla açılan askeri davada 13 yıllık mahkûmiyetinin yaklaşık bir buçuk yıllık kısmını Çankırı cezaevinde geçirmiştir.³ Bu sürede, üç romanının konusunu oluşturacak kadar malzeme sağlamıştır. Bunlar 1955 yılında

² Özkan, 2002:71

³ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.2, 1977:231

yazdığı Sağırdere, 1957 yılında yazdığı Körduman ve 1962 yılında kaleme aldığı Kelleci Mehmet adlı romanlarıdır.⁴ Bildirimizin konusunu oluşturan yâran sistemi özellikle Körduman romanında ele alınmıştır.

Körduman romanında Çankırı'nın Yamören⁵ adlı bir köyünde geçen olaylardan bahsedilmektedir ve bu köyde Murat Ağa köyün en okumuşudur. Murat Ağa, yâranda küçük başağa seçilmiştir ve belli bir otoritesi vardır. Hatta kitabın bir kısmında Vahit'in "Yüreğimdeki Allah korkusu falan değil, ya Murat Aşam duyarsa" sözleri de bu kanıyı desteklemektedir. Küçük başağanın dahi bu denli bir otoritesinin olması yâran meclisinin nasıl sözünün dinlediğinin göstergesidir.

Kitapta, yâran meclisi bir kez kurulmuştur ve köyün on üç yaşından otuz yaşına tüm genç delikanlıları küçük başağa Murat'ın yerine geçecek baş ağayı seçmek için toplanmışlardır. Yâran meclisine katılan her yaştan yâranın fikir beyan etme hakkı vardır. Başköşelerde büyük başağa ve küçük başağa oturmaktadır ve herkes yâranın şerefine düğünlük bayramlık elbiselerini giyip gelmişlerdir. Yaşlarına uygun olarak bir sırayla oturmuşlar, yaşı küçük olanlar kapıya daha yakın bırakılmışlardır. Büyük başağa oturma şeklini değiştirmeden hiçbir yâran oturuş şeklini değiştiremez.

Romanda büyük başağa Battal'ın "Söylemek istediği bir şeyi olan var mı" diye sorması üzerine köylülerden biri Hocaların Hakkı'nın affedilmesini talep eder ve bunu söylerken Kemal Tahir'in kelimesi kelimesine belirttiği gibi yâranın heybetinden yâran ağanın sesi titremektedir.⁶ Romanın bu kısmında Hocaların Hasan adlı köylünün aldığı cezadan vazgeçilmesinin ve affının istenmesi günümüz sistemindeki temyizi de biraz anımsatmaktadır. Bir üst kuruldan verilen hükmün değiştirilmesi istenemese de aynı kuruldan istenmektedir.

⁴ Akman, Kemal Tahir'in Romanlarında Yaren Kültürü ve Ahilik

⁵ Yamören köyünün asıl adı Yamukören olup bugün Çankırı'nın Kurşunlu ilçesine bağlı Yeşilören köyüdür.

⁶ Kemal Tahir, Körduman, s.205-207

Yâran meclisinin ve köyün parasıyla nelerin yapıldığı, haliyle bütçe bu sohbetlerde açıklanmaktadır. Kimin paraya ihtiyacı olup borç verildiği de söylenmektedir. Bu durum borç alan yâranların hoşuna gitmese de durum maalesef böyledir.

Orta Anadolu şehirlerinden Çankırı'da hâlâ bazı köylerde uygulanan yâran sistemini ve yâran meclisinin iç hukuk sistemini anlatmaya çalıştık. Bugün adalet aranan bir kapı olmaktan çıksa da geleneklerin devamı için yâran meclisleri toplanmaktadır. Romanın yazıldığı 1950li yıllarda gerek ulaşımın zorluğu ve gerekse halkın alışkanlıkları dolayısıyla yâran meclisinin mahkemesel gücü bugün kalmamıştır.

KAYNAKÇA

Akman, E. (2004). *Kemal Tahir'in Romanlarında Yaren Kùltürü ve Ahilik*, Yâran Kùltürü ve Çankırı Sempozyumu, 17 – 18 Eylül 2004, Çankırı.

Özkan, O. (2002). *Çankırı Gelenekleri ve Yâran Kùltürü*. Çankırı: Yaran Kùltürünü Yaşatma Derneđi.

Tahir, K. (1971). *Körduman*. Ankara: Bilgi Yayınevi.